

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

Л.М. Худолій, доктор економічних наук

Розкрито теоретико-методологічні підходи щодо визначення фінансового забезпечення українських аграрних підприємств. Проаналізовано стан їх фінансового забезпечення. Виявлено причини, що стримують подальше нарощування обсягів виробництва сільсько-господарської продукції. Запропоновано перспективні диференційовані методи та інструменти для поліпшення забезпеченості цих підприємств.

Фінансове забезпечення, фінансові ресурси, фінансові методи, фінансові інструменти для аграрних підприємств.

Розвиток сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від забезпеченості їх фінансовими ресурсами. Для багатьох аграрних підприємств України як на нинішньому етапі їх розвитку, так і на перспективу великою проблемою є і залишатиметься нестача власних ресурсів і недоступність для них (особливо для малих і середніх підприємств) джерел зовнішнього фінансування. Це відбувається через підвищені ризики, обмеженість методів і фінансових інструментів, які пропонують їм фінансові інституції, які і самі потерпають від того, що взаємовідносини їх із суб'єктами аграрного бізнесу є недостатньо розвиненими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема у різні часи та у різних її аспектах розглядалася плеядою українських науковців, серед яких М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк, В.П. Синчак, А.В. Чупіс В.А. Борисова, С.М. Кваша, Ю.О. Лупенко, О.О. Непочатенко, Н.С. Прокопенко та ін. При цьому і теоретичний, і практичний аспект її потребує уточнення і подальшого розвитку у зв'язку з тим, що змінюється інфраструктура фінансового ринку, потенційно з'являється можливість розширювати методи та інструменти, за допомогою яких підприємства можуть додатково отримати доступ до фінансових ресурсів на фінансовому ринку. Тож проблема удосконалення механізму фінансового забезпечення аграрних підприємств залишається актуальною.

Мета дослідження – уточнення теоретико-методологічних підходів до визначення фінансового забезпечення аграрних підприємств та удосконалення механізмів фінансового забезпечення для різних типів цих підприємств в умовах розвитку фінансової інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Основою розвитку підприємств є їх ресурсне забезпечення, а в ринкових умовах особливо важливим є саме

фінансове забезпечення. Результати роботи аграрних підприємств України у попередні роки дещо поліпшилися. У табл.1 наведено динаміку чистого прибутку підприємств сільського, лісового і рибного господарства за 2010-2012 рр., яка свідчить про позитивну тенденцію його зростання, і про те, що від 70 до 84 % цих підприємств в останні роки вже є прибутковими, а середній рівень їх рентабельності коливається в межах 16 – 19 %.

1. Динаміка чистого прибутку у галузі сільського господарства України [4]

№ з/п	Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 до 2010 %
1	Чистий прибуток, млн грн.	17254	25267	26961	156
2	Підприємства, які отримали прибуток, у % до загальної кількості	69,6	83,5	78,6	9п.п.
3	Фінансові результати, млн грн.	22095	30182	33717	153
4	Підприємства, які отримали чистий збиток, у % до загальної кількості	30,4	16,5	21,4	- 9 п.п.
5	Фінансовий результат, млн грн.	4841	4915	6756	140
6	Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	19,3	16,2	-1,3п.п.

Проте можна з великим ступенем вірогідності стверджувати, що фінансові результати могли би бути значно кращими за умов поліпшення фінансового забезпечення цих підприємств.

Внесок сільськогосподарської галузі у формування валового внутрішнього продукту країни на цьому етапі міг би бути значно вагомішим, ніж 7 – 8 % (хоч порівняно із розвиненими європейськими країнами, де він дорівнює 1 – 2 %, він досить високий).

У своєму розумінні поняття фінансового забезпечення ми близькі до думки О.Є. Гудзь, що воно є можливістю забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами [1], а не просто покриттям відтворювальних витрат за рахунок акумульованих власних коштів суб'єкта, асигнувань державного бюджету та інших фінансових джерел [2]. Якщо бути ще більш точним, то фінансове забезпечення є процесом забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами різними методами, з використанням різних інструментів.

Фінансове забезпечення підприємства здійснюється за рахунок власних фінансових ресурсів (найбільш ліквідних активів) підприємства (його грошових засобів та їх еквівалентів, готової продукції), а також за рахунок зовнішніх: кредитних ресурсів, бюджетного фінансування та інвестиційних коштів [1, 3].

Кількісна оцінка рівня забезпеченості фінансовими ресурсами відображається у платоспроможності підприємства[1].

Фінансове забезпечення може бути здійснено за рахунок різних методів – самофінансування, кредитування, державного фінансування, страхування, інвестування. Важливе значення при виборі цих методів має

те, до якої галузі економіки належить суб'єкт господарювання, на які ризики наражається, яка специфіка його забезпечення.

На рис.1 наведено методи фінансового забезпечення аграрних підприємств.

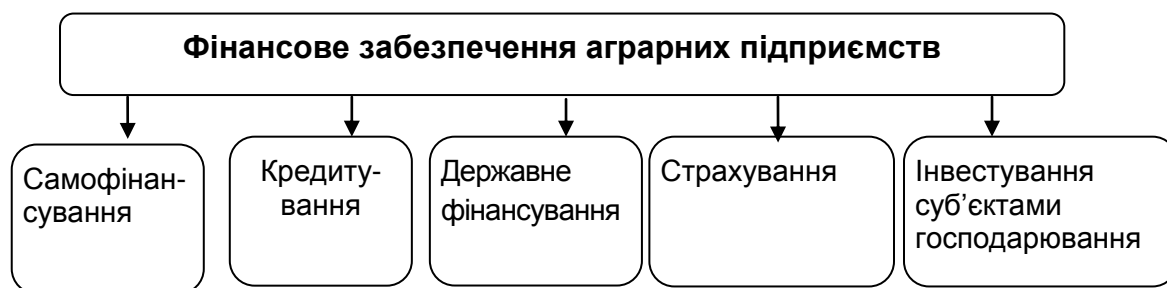

Рис.1. Методи фінансового забезпечення аграрних підприємств

Різноманіття інструментів, за допомогою яких може здійснюватися процес фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, подано у табл. 2

2. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрних підприємств

№ з/п	Методи	Інструменти
1	Самофінансування	Виручка від реалізації Аграрні розписки
2	Кредитування	Банківський кредит Кредиторська заборгованість Кредити кредитних спілок Кредити кооперативних банків Кредити Аграрного фонду
3	Страховання	Страхові відшкодування
4	Державне фінансування	Програми здешевлення відсоткових ставок за кредитами Програми відшкодування страхових тарифів Відшкодування за екологічними програмами Компенсації за лізинговими операціями Пільги з оподаткування
5	Інвестування	Емісія цінних паперів (облігацій, акцій) і вихід на фінансові ринки

Залежно від особливостей країни чи ступеня розвиненості її економіки та фінансової інфраструктури набір інструментів може бути різним. Відрізнитися він може також залежно від розміру бізнесу, організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, цілей використання та ін. Відтак, для цілей управління процесом фінансового забезпечення підприємств його доцільно класифікувати додатково й за іншими ознаками (табл.3).

3. Класифікація фінансового забезпечення за розміром аграрних підприємств, організаційно-правовою формою та напрямом використання

№ з/п	Ознака	Види фінансового забезпечення
1	За розміром об'єктів (площею сільгоспугідь чи за чистим доходом)	Фінансове забезпечення крупних підприємств та агроформувань Фінансове забезпечення середніх підприємств Фінансове забезпечення малих підприємств
2	За організаційно-правовою формою	Фінансове забезпечення господарських товариств Фінансове забезпечення фермерських господарств Фінансове забезпечення приватних підприємств Фінансове забезпечення кооперативів Фінансове забезпечення державних підприємств Фінансове забезпечення поточної діяльності
3	За напрямом використання	Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності
4	За видами господарських формувань	Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств Фінансове забезпечення фермерських господарств Фінансове забезпечення господарств населення

Ця класифікація має важливе значення для виявлення проблем у підприємств різних типів і прийняття їх менеджментом рішень щодо вибору адекватних методів та інструментів фінансового забезпечення. Наші дослідження та дослідження інших вчених показали, що загальними проблемами для всіх типів сільськогосподарських підприємств – крупних, середніх, малих; для підприємств всіх організаційно-правових форм є: сезонна нестача власних фінансових ресурсів, слабка доступність до джерел довгострокового кредитування, висока вартість короткострокового кредитування під заставу; складність залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Пошук фінансування для аграрних підприємств останнім часом здійснюється у несприятливих умовах: після фінансової кризи 2008 р. фондовий ринок України все ще знаходиться у неактивному стані; залучення фінансових ресурсів на світовому ринку шляхом боргових запозичень потребує відповідного досвіду розміщення єврооблігацій, якого ще мало навіть у агрохолдингів; спостерігається процес уповільнення приросту інвестицій у реальний сектор країни; банківське кредитування під заставу є проблематичним для багатьох підприємців через відсутність застави (особливо у малих підприємств), суттєво погіршилася ситуація із валютним кредитуванням; система кредитування через кредитні спілки не набула достатніх обертів; а страхові відшкодування за продуктами аграрного страхування знаходяться на досить низькому рівні, що не стимулює аграріїв страхувати своє майно.

Вибір перспективних інструментів зовнішнього і внутрішнього фінансування аграрних підприємств на цьому етапі їх розвитку доцільно здійснювати, виходячи з їх розмірів, економічного стану і ступеня готовності менеджменту використовувати нові інструменти та нести відповідальність за фінансовими зобов'язаннями своїх підприємств.

Перспективними інструментами зовнішнього фінансування для фінансово сильних компаній, які мають досвід роботи з ЄБРР та МФК, можуть бути: банківські кредити (поступово агрохолдинги стають пріоритетними клієнтами банків); IPO, внутрішні облігації і євробонди; кредити міжнародних організацій, кредити Аграрного фонду за заставленою продукцією. Як і раніше, пріоритетним напрямом залишається отримання банківського кредиту. Проте поступово змінюються умови банківського кредитування, і до них компанії мають бути готовими. Щоб працювати з банками по крупних інвестиційних чи інноваційних проектах компанія повинна мати висновки міжнародного аудиту за декілька років, дотримуватися внутрішніх стандартів звітності, бюджетування, прогнозування, мати рейтинги міжнародних агентств, відповідальний менеджмент, бути прозорими і передбачуваними у синдикуванні кредити банків.

Проблеми зовнішнього фінансового забезпечення середніх, а особливо малих аграрних підприємств пов'язані із їх низькою прибутковістю, відсутністю застави, непрозорістю фінансової діяльності, невисоким рівнем менеджменту. Для них більш придатними є такі інструменти фінансування: кредити регіональних кредитних спілок, банківські кредити, фінансування за програмами державної підтримки, лізинг, франчайзинг, аграрні розписки (товарні і фінансові). Останні можуть виступати як самостійний позичковий інструмент, а можуть у комплексі із кредитом як надійна застава, зобов'язання за розписками можуть бути забезпечені порукою фінансової установи, як з авалювання векселів. Аграрні розписки як новий інструмент фінансування сільськогосподарських підприємств, дозволять створити у перспективі умови для ефективної взаємодії банківської, страхової, виробничої і торгівельної систем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Уточнення категорії фінансового забезпечення як процесу забезпечення діяльності суб'єкта господарювання необхідними фінансовими ресурсами шляхом застосування різних методів, використання різних інструментів орієнтує фінансових менеджерів на перманентний пошук найефективніших із них, прилаштування до вимог кредиторів, з тим, щоб найповніше задовольняти потреби підприємств у фінансових ресурсах. Підприємства аграрного сектору України мають велику потребу у фінансових ресурсах для свого подальшого розвитку, та з об'єктивних і суб'єктивних причин не мають поки що достатнього доступу до джерел зовнішнього фінансування. У фінансовій системі напрацьовані різноманітні фінансові методи та інструменти, які можуть бути запроваджені аграрними підприємствами. Потрібний потужний зустрічний рух партнерів і грамотне управління цим процесом з боку фінансового менеджменту.

Список літератури

1. Гудзь О.Є. Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств у період змін та стабілізації / О.Є. Гудзь // Сільське господарство України, 2013 статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agrofin.com.ua/filez/gudz36pdf
2. Кашенко О.Л. Системне управління фінансів. О.Л. Кашенко – Суми: Довкілля, 2001. – 98 с.
3. Стецюк П.А. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств // П.А. Стецюк Облік і фінанси АПК, 2004. – №4.
4. Сільське господарство України 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

Раскрыты теоретико-методологические подходы к определению финансового обеспечения украинских аграрных предприятий. Проанализировано состояние их финансового обеспечения. Выявлены причины, которые сдерживают дальнейшее наращивание объемов производства сельскохозяйственной продукции. Предложены перспективные дифференцированные методы и инструменты для улучшения финансовой обеспеченности этих предприятий.

Финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, финансовые методы, финансовые инструменты для аграрных предприятий.

Theoretical and methodological approaches to determining the financial security of agricultural enterprises are revealed, the financial support for Ukrainian agricultural enterprises is analyzed, the reasons that hinder further increase agricultural production was found, there are promising differentiated methods and tools to improve the availability of these enterprises in this article.

Financial support, financial resources, financial methods, financial instruments for agricultural enterprises.

УДК 336.6:63

СТАН, ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

**Н.М. Ткаченко, академік АЕН України, доктор економічних наук
Національний університет харчових технологій**

Розглянуто основні причини, що стримують сталий розвиток сільського господарства, проблеми, які потребують системного вирішення у теперішній час як сільського господарства, так і агропродовольчого виробництва, обсяги та джерела фінансування.

© Н.М. Ткаченко, 2014